

Сергій Шаменков

Кошові отамани Антон Головатий та Захар Чепіга – реконструкція зовнішнього вигляду за історичними джерелами

Serhii Shamenkov

Kosh Otamans Anton Holovaty and Zakhar Chepiha: Reconstruction of Their Appearance Based on Historical Sources

Шаменков Сергій Ігорович

Уніформолог, дослідник історії костюму, художник-ілюстратор.

Shamenkov Serhii

Uniformologist, researcher of the costume history, artist/illustrator.

e-mail: rogala@striy.org.ua

© Шаменков С. І., 2024

© Стрій, 2024

У 1788 р. з ініціативи запорозьких військових старшин Сидора Білого, Захара Чепіги та Антона Головатого, які прагнули відновити ліквідоване 1775 р. Військо Запорозьке, було засноване Чорноморське козацьке військо. Двом із них, кошовим отаманам Чорноморського козацького війська Захару Олексійовичу Чепізі та Антону Андрійовичу Головатому і присвячений цей нарис. Обидві постаті є знаковими для українського козацького півдня, а їх іменами названі вулиці низки українських міст. Але, на жаль, численні сучасні художні та скульптурні зображення очільників Чорноморського козацького війська не мають нічого спільного з реальним виглядом козаків того часу, тому метою цієї роботи є спроба реконструкції їхніх образів на основі історичних джерел.

Необхідно зазначити, що атрибуція портрету з колекції Київського національного художнього Музею (інвентарний номер Ж-755) як портрету Антона Головатого є помилковою. Ця атрибуція належить Опанасу Сластьону, який прочитав

напівстертий підпис як «Антонъ Го...». Проте дослідження 1991 р. засвідчили, що напис починається іншим словом – «Михайло...». Наразі вважається, що портрет зображає невідомого нам старшину Чорноморського війська, який брав участь у російсько-турецькій війні, про що свідчить хрест «За взяття Ізмаїла», на ім'я Михайло (Белікова та Членова 273). Але, незважаючи на те, що помилкова атрибуція портрету була визначена більш ніж 20 років тому, його все ще широко використовують як основу для зображення Антона Головатого.

Разом з тим, нам відоме лише одне автентичне зображення Антона Головатого, і міститься воно на акварелі «Смерть светлейшого князя Григорія Александровича Потемкина-Таврического (1739–1791) в Бессарабских степях» авторства Михайла Іванова. Автор, відомий своїми натурними акварелями, мав можливість бачити особисто всіх учасників подій, а тому в нас немає підстав піддавати сумніву зображені ним образи. Одна з постатей з зачіскою «чуб», палевому

Мал. 1. Кошовий отаман Чорноморського козацького війська Антон Головатий (© С. Шаменков).

№6 (2024)

короткому каптані, який заправлено у штани сіро-синього кольору та орденами, і показує кошового отамана Головатого. Саме на підставі цього зображення нами було створено портрет кошового отамана Чорноморського козацького війська Антона Головатого (Мал. 1).

Історія з сучасним зображенням Захара Чепіги повністю аналогічна – це стереотипні образи без жодного історичного обґрунтування. У той же час вже досить давно, завдяки цифровій бібліотеці «Polona» («Polona»), в науковий обіг введено акварель кінця XVIII ст. «Harko Cierucha komendant Kozaków Czarnomorskich 1795» (Паталах і Шаменков 129), на якій зображені козаки Чорноморського козацького війська. Центральну частину композиції займає старий сивий козак, який вказує іншим кудись правицею – це і є кошовий отаман Захар Чепіга, який на вказаний у підписі рік вже мав 69 років. Отаман зображений з великими сивими вусами, у смушковій шапці з круглим верхом та золотою китицею, збоку якої виглядає волосся, що може вказувати на те, що він також носить зачіску «чуб». Одягнений він у світло-синій каптан та темно-вишневі шаровари з чорними чоботами, а нагороди, які зображені на постаті, відповідають нагородам, які мав Захар Чепіга. На підставі цього зображення нами вперше був створений портрет кошового отамана Чорноморського козацького війська Захара Чепіги (Мал. 2).

Мал. 2. Кошовий отаман
Чорноморського козацького війська
Захар Чепіга (© С. Шаменков).

Бібліографія

«Polona.» *Polona*, polona.pl. Accessed 01 August 2024.

Белікова, Галина, та Лариса Членова. *Український портрет XVI–XVIII століть*. Київ: ТОВ «Артанія Нова», 2006.

Паталах, Олекесій та Сергій, Шаменков. *Від Січі до Чорномор'я. Запорозьке та чорноморське козацтво в російсько-турецьких війнах XVIII ст.* Київ: Темпора, 2020.